

VPRAŠANJE PRAVILNE PRESOJE IN PRAVIČNE SODBE Sodni izvedenec – psihiater Ivan Robida (1871-1941)

Andrej STUDEN

Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana, Slovenija

IZVLEČEK

Sodni izvedenci imajo velik pomen pri preiskovanju in pojasnjevanju zločinov ter pri presoji osebnosti storilca. Od konca 18. stoletja naprej je prištevnost storilca igrala pomembno vlogo, psihiatrična vednost se je začela razločno distancirati od laičnega razumevanja duševnih bolezni. Psihatri so si odslej lastili izključno avtoriteto za ugotavljanje duševnih bolezni. Psihatrija kot specialna veja sodne medicine ni podpirala samo pojasnjevanje zločinov s strani preiskovalnih sodnikov in kriminalistov, temveč je zastopala tudi interese obdolžencev nasproti sodni oblasti, kadar so ti kot duševno bolni imeli pravico do omilitve kazni. Nekateri obdolženci so to okoliščino tudi izrabili in hlinili duševne bolezni. Sodni izvedenec in zagovornik moderne psihiatrije na Slovenskem Ivan Robida je bil kar štiri desetletja zadolžen za ekspertno presojo zločincev. Bil je prepričan, da je naloga psihiatra izvedenca, kot vsakega znanstvenika iskati in dognati resnico in samo resnico. Nasprotoval je neprijaznim sodbam nepoučenih laikov in se zavzemal za etični načeli pravičnosti in resnice.

Ključne besede: sodni izvedenec, psihiater, presoja osebnosti zločinca, Ivan Robida (1871-1941)

LA QUESTIONE DELLA VALUTAZIONE CORRETTA E DEL GIUDIZIO GIUSTO: IL PERITO GIUDIZIARIO, PSICHIATRA E GRAFOLOGO IVAN ROBIDA (1871–1941)

SINTESI

I periti giudiziari svolgono un ruolo molto importante nell'investigazione e interpretazione dei crimini e nella valutazione della personalità del reo. Dalla fine del '700, quando il sapere psichiatrico cominciò a distanziarsi chiaramente dalla comprensione laica di malattie mentali, la sanità di mente del reo ha coperto un ruolo importante. Gli psichiatri iniziarono a ritenersi gli unici autorizzati a verificare e constatare nei rei la presenza di disturbi mentali. La psichiatria come ramo speciale di medicina legale non sosteneva soltanto spiegazioni di crimini da parte dei giudici istruttori e agenti di polizia giudiziaria, ma rappresentava anche gli interessi degli imputati contro il potere giudiziario quando questi avevano diritto, come malati di mente, alla riduzione della pena. Alcuni

imputati sfruttarono questa circostanza, fingendo malattie psichiche. Il perito giudiziario e sostenitore della psichiatria moderna in Slovenia, Ivan Robida, che svolse l'attività di valutazione esperta dei criminali per ben quattro decenni, era convinto che il compito del perito psichiatra, come di qualunque altro scienziato, era di cercare e accertare la verità e nient'altro che la verità. Si opponeva a duri giudizi dei laici non istruiti e difendeva i principi etici della giustizia e verità.

Parole chiave: perito giudiziario, psichiatra, valutazione della personalità del criminale, Ivan Robida (1871–1941)

Sodni izvedenci igrajo danes pomembno vlogo pri preiskovanju in pojasnjevanju zločinov ter pri presoji osebnosti storilca ali storilke. Z vpeljavo ustnih in javnih sodnih obravnav v 19. stoletju so se eksperti sodne medicine pojavljali na novem prizorišču, vedno bolj pridobivali na avtoriteti in s svojim mnenjem širili svoj vpliv na pravosodje. Na sodišču niso zastopali ne obrambe in ne tožilstva. Njihovo mnenje je bilo pomembno tako za preiskovanje, poizvedovanje, pojasnjevanje in odkrivanje zločinov s strani policije (kriminalistov) na eni in javnega tožilstva (preiskovalnih sodnikov) na drugi strani.

Od konca 18. stoletja naprej je prištevnost storilca ali storilke igrala pomembno vlogo pri ugotavljanju višine odmerjene kazni in pri priznavanju olajševalnih okoliščin.¹ »V tem času se je začela psihiatrična vednost razločno distancirati od laičnega razumevanja duševnih bolezni, v katerem so bili najpomembnejši indici vedenjski odkloni in problemi komunikacije. Psihiatri so si na tej osnovi lastili izključno avtoriteto za ugotavljanje duševnih bolezni. Čeprav so psihiatre manj pritegovali za pojasnjevanje zločinov kot pa za ekspertno presojo zločincev, je psihiatrija vendarle pomemben del sodne medicine, ki uravnavajoče intervenira v pravni odnos med kolektivnim in individualnim.« (Becker, 2005, 43)

V stoletju razsvetljenstva se je postopoma preoblikovala »zavest o norosti« in konec 18. stoletja »so vse bolj izpostavljali dejstvo, da so med zaprtimi obsojenimi (nasilneži, zapravljevci, razuzdanci, razvratneži) tudi takšni, pri katerih so motnje drugačne narave in katerih nemira ne gre pomiriti« (Nerat / Pivec, 2010, 750) Skratka. Proti koncu 18. stoletja je novo podobo dobila tudi forenzična psihiatrija, vanjo so bila reintegrirana duševna stanja, ki jih danes imenujemo duševne bolezni. Takrat so se pojavili močnejši impulzi za razvoj moderne psihiatrije. »Brez razsvetlenskega prizadevanja zdravnikov za psihiatrične ustanove bi bilo prizadevanje za ločeno zdravniško obravnavanje duševnih bolezni nepredstavljivo – in s tem tudi za razlikovanje duševnih bolnikov od 'normalnih' objektov sodne prakse.« (Fischer-Homberger, 1988, 148)

Ne smemo seveda prezreti, da psihiatrija kot specialna veja sodne medicine ni podpirala samo pojasnjevanje zločinov s strani preiskovalnih sodnikov in kriminalistov, temveč je zastopala tudi interese obdolžencev nasproti sodni oblasti, kadar so ti kot duševno

1 V kriminologiji in medicini meščanskega 19. stoletja se je tako denimo razvila podoba nerazsodnih (in neizobraženih) detomoričk, če jih vzamemo kot poseben primer, ki naj bi umorile otroka ob porodu zaradi zmanjšane prištevnosti. (Čeč, 2007, 435)

bolni imeli pravico do olajšanja zaporne kazni oziroma do omilitve izrečene kazni. Nekateri obdolženci so to okoliščino tudi izrabili in hlinili duševne bolezni. Naloga psihiatrov kot sodnih izvedencev je bila poleg ugotavljanja neprištevnosti torej tudi prepoznavanje simulantov. Obdolženci ali obdolženke so pogosto hlinili blaznost, bolezen, o kateri je že »duhovni oče forenzične medicine« Paolo Zacchia (1584-1659) zapisal: »Le redko katera bolezen je pogostejše in lažje simulirana kot blaznost, in hkrati ne obstaja nobena bolezen, katere hlinjenje bi bilo težje odkriti kot to.« (Fischer-Homberger, 1988, 160)²

»Od konca 18. stoletja naprej je prevzem razsvetljenih antropoloških konceptov vodil k za pravosodje odločilni predpostavki, da mora biti vsako izvršeno dejanje razumnega človeka razumljivo in ga je torej mogoče razložiti. Kazniva dejanja brez motiva so zato zbujala sum, da so lahko bila izvršena samo v nekem »nehotnem« stanju. Z vidika takratnih ekspertov je bilo še posebno pri nasilnih deliktih le malo verjetno, da so storilci ravnali razumno. A vendarle je bilo nedopustno, da bi nasilnega zločinca samo na podlagi njegovega dejanja razglasili za neprištevnega.« (Becker, 2002, 54; Becker, 2005, 54-55)

Zdravniki so v 19. stoletju poudarjali razliko med psihično in moralno boleznijo, z namenom, da bi preprečili oprostitev vsakega storilca kaznivega dejanja. Nemški zdravnik Johannes Baptista Friedreich je v svojem delu *System der gerichtlichen Psychologie* (1842) npr. utemeljeval, »da je lahko posameznik moralno nenormalen ali bolan, istočasno pa zdravniško obravnavan kot povsem psihično zdrav /.../ Svobodna volja je vedno prisotna, ima samo napačno, od moralistov neodobreno usmerjenost.« To pojmovanje svobodne volje se seveda nanaša na ugotavljanje načrtovanega poteka življenja in ne na odločitve za ali proti nekemu kaznivemu dejanju. »S tem je tudi Friedreich preusmeril krivdnost in 'zlo' iz dejanja v motive za kaznivo dejanje in v 'naravo' človeka.« In to je izražalo tudi višja pričakovanja o razumnem ravnanju državljanov. (Becker, 2002, 55) Zanimanje za biografije storilcev kaznivih dejanj je začelo naraščati. V življenjepisih kriminalcev so videli neko meščanski nasprotno družbo, v kateri so kriminalci posvečali svoje življenje nedopustnemu zločinu. Moralno propadli in pokvarjeni hudodelci so predstavljali meščanskim moralnim predstavam, ki so v luči razsvetljenskih idej poudarjale ravnanje v skladu z razumom, povsem nasproten svet.³ (Becker, 2002, 57ff)

Konec 19. stoletja se je pogled psihiatrov in pravnikov na osebe z odklonskim vedenjem spremenil. Medicinski koncepti degeneracije in nevrastenije (živčne slabosti) so se nanašali na možgane oziroma živčni sistem in nudili nove oporne točke za oceno prištevnosti. »S temi koncepti so psihiatri dobili nov pristop do vedenjskih motenj, ki doslej niso bile razpoznane kot posledica bolezenskih stanj. Nemški psihiater Karl Wilmanns je v svoji študiji

- 2 Tudi osrednja osebnost naše razprave, psihiater dr. Ivan Robida, je izpostavljal, da kar se »tiče simulacije /.../ preiskovanca, v vsem svojem življenju nisem videl povsem psihično intaktnega simulant« in nadaljuje: »Glede razkrinkavanja simulantov sem v nasprotju z običajnimi trditvami po raznih knjigah, tudi medicinskih, mnenja, da to nikakor ni najlozja, ampak morda najtežja naloga psihiatričnega izvedenca.« (Robida, 1926, 366)
- 3 Kriminalne kariere, predstavljene kot posledica odvrnitve od pravilne življenjske poti, so obsojali tudi katoliški moralisti 19. stoletja. A kriminalci kot anti-meščani so v njihovih krščanskih predstavah s svojim napuhom in samoprecenjevanjem napadali nadzemeljsko avtoriteto in postavljali pod vprašaj avtoriteto vsemogočnega Boga. (Studen, 2009, 103)

o psihopatologiji potepuhov (*Psychopathologie der Landstreicher*; 1906) predstavil več biografskih študij, v katerih se nenehno ponavljanje kaznivih dejanj ne kaže več v moralnem propadu, temveč v patološki spremembi osebnosti. Ta se je izražala ravno v nesposobnosti socialnega vključevanja, v nenehni potrebi po spremembi lokacije in v izbruhih destruktivne agresivnosti.« (Becker, 2005, 55) Podobno kot alkoholiki so tudi degenerirani storilci kaznivih dejanj v letih okrog 1900 in naprej v 20. stoletju predstavljali za psihiatre in kriminaliste nemajhen izziv. (Studen, 2009, 125ff) Kot bolniki niso mogli biti niti kaznovani niti puščeni na prostosti. Zato so jih morali pridržati v specializiranih zavodih.

Seveda ni vsak degeneriranec izvršil kaznivega dejanja. Njihovo socialno zbujanje pozornosti se je lahko izražalo na raznolike načine. Poleg dejanskih bolnikov in psihično manjvrednih oseb naj bi po mnenju graškega preiskovalnega sodnika Hansa Groša, ki je konec 19. stoletja odločno zagovarjal metode moderne kriminalistike,⁴ med degeneranci obstajala še nepregledno velika skupina ljudi, »ki so sicer degenerirani, a se pri njih ni razvila epilepsija, histerija itd. /.../ Kljub temu nanje ne smemo gledati kot na normalne; na dnu njihovega ne povsem, narobe ali morda celo preveč razvitega bitja namreč lahko vznikne vsakovrstno redko, nesocialno, kazensko pravno nedopustno ravnanje in tako degeneranci nalagajo kriminalistom izjemno veliko in brez izjeme težko delo.« (Becker, 2005, 56)

Preiskovalci zločinov, odvisni tudi od mnenja ekspertov, so seveda potrebovali določeno poznavanje pojavnih oblik duševnih bolezni, da so lahko čim hitreje spregledali morebitno simuliranje. Razkrinkanje še posebej premetenih in spretnih simulantov je za sodne izvedence predstavljalo velik napor. Psihiatri so pri diagnosticiranju različnih duševnih bolezni, pri določanju »značilne fiziognomije« neke bolezni, imeli na voljo celo paletu pogledov, kretenj in gest, dejanj in besed. »Ker je forenzična psihiatrija konec koncev uporabljala sistem referenc, v katerem je bil vsak zunanji telesni kot tudi duševni izraz istočasno lahko razbran kot znak bolezni ali kot znak hlinjenja bolezni, so pri obravnavi pacientov uporabljali že obstoječe podatke o njihovem značaju in posebnostih, ki so sloneli na biografskih podatkih kriminalistov.« (Becker, 2005, 56)

POMEN IZVEDENSKEGA MNENJA ZA PREISKOVALNEGA SODNIKA NA PRELOMU 19. IN 20. STOLETJA

Hans Groß je konec 19. stoletja poudarjal, da so izvedenci najpomembnejša pomoč in opora preiskovalnih sodnikov. Pomen njihove pomoči pri razreševanju kaznivih dejanj bomo v nadaljevanju orisali na primeru pritegnitve psihiatra.⁵

4 Hans Groß (1847-1915) je bil ustanovitelj Kriminološkega inštituta v Gradcu in je imel velike zasluge, da se je kriminologija razvila v samostojno znanost. Na tej razvojni poti v znanost je pomembno vlogo odigral njegov obsežni priročnik za preiskovalne sodnike (*Handbuch für Untersuchungsrichter*) iz leta 1893, ki je doživel široko recepcijo tako doma kot v tujini in bil tudi večkrat ponatisnjen. Groß je leta 1898 ustanovil tudi znano osrednjo revijo za kriminološke raziskave *Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik* (od leta 1916 imenovano *Archiv für Kriminologie*). V zvezi z našo razpravo je omembe vredno še njegovo delo *Criminalpsychologie* (1898). Bil je predhodnik moderne kriminalne biologije. (Podrobneje: Bachhiesl, 2005, 23-40)

5 Psihiatri kot zapriseženi sodni izvedenci seveda niso delovali samo v kazenskopравnih zadevah, temveč so jih poklicali na pomoč tudi v civilnopравnih zadevah (npr. glede skrbstva, ob izpodbijanju pogodbe,

Povsem samoumevno je, da so pobesnele, zblaznele, slaboumne in izrazito melanholične storilce kaznivih dejanj (ali še posebno pomembne priče) že konec 18. stoletja prepustili sodnim zdravnikom. Konec 19. stoletja pa je razvoj medicinske in pravne znanosti zahteval, »da posvečamo pozornost tudi takšnim duševnim bolnikom, ki kot takšni niso razpoznavni za vsakega laika in da preprečimo, da so dejansko bolni kaznovani za nekaj, kar so pač storili v svojih blodnjah.« (Groß, 1893, 87-88) Preiskovalni sodnik Hans Groß je takšnemu modernemu pristopu v imenu znanosti, vesti in humanosti pripisoval več civiliziranosti, z njim naj bi popravili tudi neslavna ravnanja predhodnikov: »Samo s skrajno pazljivostjo in najstrožjo vestnostjo lahko popravimo del tistih strašnih grehov prejšnjih časov, v katerih so nešteto ubogih duševnih bolnikov pogosto na najgrozovitejši način kaznovali za njihovo domnevno zlobo in posebno moralno zavrženost.« (Groß, 1893, 88)

Dober preiskovalni sodnik naj bi konec 19. stoletja preštudiral več učbenikov o sodni psihopatologiji in si pridobil izkušnje tudi s praktičnim sodelovanjem z izvedencem. Sposoben naj bi bil natančno opazovati pacienta, skrbno preučiti izvedensko mnenje, prositi izvedenca za pojasnila in preveriti zadevne primere v literaturi. Groß je takratnim preiskovalnim sodnikom kot temeljno delo priporočal *Grundzüge der Criminal-Psychologie auf Grundlage der deutschen und österreichischen Gesetzgebung : für Juristen*, ki ga je leta 1872 izdal znameniti avstrijski psihiater Richard baron von Krafft-Ebing (druga, dopolnjena izdaja je izšla leta 1882).⁶ To je bila knjiga, »ki naj bi se jo naučil pravzaprav vsak preiskovalni sodnik, preden se loti opravljanja svoje odgovorne funkcije«. (Groß, 1893, 89)

Za vsakega preiskovalnega sodnika je seveda pomembno, kdaj se bo odločil povprašati za mnenje psihiatra. Hans Groß jim je priporočal predvsem delo Johanna Ludwiga Casperja *Handbuch der Gerichtlichen Medizin*, ki ga je leta 1881 v Berlinu v na novo predelani in razširjeni obliki izdal nemški sodni zdravnik Carl Liman. Po Casper-Limanu naj bi preiskovalni sodnik povprašal psihiatra za izvedensko mnenje v naslednjih primerih:

1. Dedna preddispozicija – ko je znano, da so bili starši ali drugi sorodniki (tudi otroci) osumljenca duševno bolni.
2. Poškodbe v zvezi z možgani (poškodbe glave, težke bolezni z možganskimi obolenji itd.)
3. Nevroze (epilepsija, hipohondrija, histerija itd.)
4. Alkoholizem.
5. Določena telesna obolenja (glavoboli, nespečnost, vrtoglavice, krči, ohromitve, drhtavica).

nakupa, testamenta, torej ob vprašanju, ali je bil »dotičnik pri njih sklepanju pri zdravi pameti«. (Robida, 1927, 132)

6 Druga, povsem predelana izdaja osnovnih značilnosti kriminalne psihologije za pravnike iz leta 1882 je izšla po leta 1875 napisanem in 1881 predelanem učbeniku sodne psihopatologije (*Lehrbuch der gerichtlichen Psychopathologie*). Profesor Krafft-Ebing jo je zato namenil izključno praktičnim potrebam pravnih učenjakov, povsem odveč pa se mu je zdelo, da bi soupošteval stališče sodnega zdravnika, kot je bilo to v primeru prve izdaje leta 1872. »Knjiga v svoji sedanji obliki naj služi sodniškemu osebjem kot navodilo oz. vodič o tako pogostih in težkih vprašanih dvomljivega duševnega zdravja v kazenskem sodstvu. /.../ Specialni ali klinični del pa ima namen jedrnat in čim bolj poljudnoznanstveno predstaviti duševna bolezenska stanja, če se zdi njihovo poznavanje s strani pravnih učenjakov zaželeno ali potrebno.« (Krafft-Ebing, 1882, VII-VIII)

6. Halucinacije.
7. Blodne zaznave.
8. Posebno majhna inteligenca.
9. Tipična periodičnost določenih znakov.
10. Čudno vedenje.
11. Nenavaden način pisanja. (Groß, 1893, 89-90)

Preiskovalni sodniki pa naj bi bili pri svojih odločitvah tudi previdni. Da se ne bi prenaglili, jih je že omenjeni Richard von Krafft-Ebing v svojih nasvetih najprej opozoril na nekaj dejstev, ki lahko po pomoti vodijo v takojšnjo predpostavko duševnega zdravja:

1. Kaznivo dejanje blazneža prav tako lahko ima motiv kot dejanje duševno zdravega.
2. Vprašanje, ali je kaznivo dejanje v življenju storilca osamljen primer, je v svojih rezultatih abstraktno in neuporabno.
3. Premišljevanje, zvičajnost, pametna preračunljivost nikakor niso nezdržljive z duševno boleznijo.
4. Prav tako zavedanje o kaznivosti s prištevnostjo.
5. Prav tako kesanje po zločinu.
6. Navidezno »povsem razumno govorjenje«.
7. Tudi v blaznosti obstajata metoda in logika.

Pri vprašanju presoje duševnega zdravja je profesor Krafft-Ebing opozarjal na pomembnost predaktov, zapisnika o kaznivem dejanju, pa dokumentov o ovadbi storilca, vinjenosti, poznavanju postopka, o načinu storitve zločina, o stranskih okoliščinah, ki niso neposredno povezane z namenom kaznivega dejanja (npr. še posebna grozovitost, prekomerno razdejanje ipd.) Zelo natančne ugotovitve objektivnega kaznivega dejanja so še posebej potrebne v primerih, ko gre za samoovadbo »nedostopnega, melanholičnega človeka, ker je v tem primeru možna tudi lažna samoovadba«. (Groß, 1893, 90)

Na duševne motnje storilcev kaznivih dejanj naj bi nas opozarjala številna znamenja (storilec je npr. opazno razdražen in razburjen, zgovoren ali molčeč ipd.) Sumljive okoliščine so lahko tudi globoke, nemotivirane spremembe človeške narave in značaja z brezbriznostjo do prej primernih in dobrih življenjskih odnosov tako v družini, soseski, družbi, poklicu. Znamenja duševnih sprememb so lahko besnenje in stresanje jeze, maščevalnost, sovražno, nezaupljivo in razdraženo vedenje, ljubosumje, strah in nemir, naveličanost življenja in poskusi samomora, nenadno vdajanje alkoholu, nagnjenje do klateškega življenja, spolni ekscesi, pojevanje spomina, duševna utrujenost, popuščanje moralnosti in občutka, kaj je prav, pretirana pobožnost ipd. V skladu s takratnimi nazori o progresivni degeneraciji, o pokvarjenosti in patološki izrojenosti delinkventov, je Krafft-Ebing navajal, da je pri storilcih nujno potrebno raziskati »pojavljanje težkih možganskih, živčnih in duševnih bolezni, samomorilnosti, alkoholizma, izrazite nemoralnosti in zločinskega načina življenja v družini obdolženca.« (Krafft-Ebing, 1882, 33). Pomembne naj bi bile tudi ugotovitve, »ali je starostna doba, v kateri se nahaja obdolženi, še posebej disponirana za zločin, npr. določeni spolni delikti v zgodnjih zrelih letih, ali dozdevni, namišljeni zločini v času pubertete; in dalje ugotavljanje, če gre za nosečnost, menstruacijo, klimakterij in ali se omenjeni individuum tudi sicer v teh stadijih abnormalno obnaša

(tako obstajajo npr. ženske, ki v času menstruacije počnejo nekaj, kar jim drugače nikoli ne bi prišlo na misel)«. (Groß, 1893, 91; podrobneje: Krafft-Ebing, 1882, 41-42)

Richard von Krafft-Ebing je preiskovalnim sodnikom svetoval tudi zvrhano mero previdnosti glede pomembnega vprašanja hudodelcev, ki so samo hlinili duševno bolezen. Poudarjal je pomen izvedenskega mnenja psihiatrov in zavračal uporabo priljubljenih trikov mnogih starejših zdravnikov za razkrinkanje vprašljivih simulantov kot so kloroformiranje, odvrtna zdravljenja (Ekelkuren), elektrošoki, prhanje itd. Ti postopki naj bi bili namreč nezanesljivi, nehumani in celo nevarni, zato je bolje, da jih opustimo. (Krafft-Ebing, 1882, 31)

V devetdesetih letih 19. stoletja se je z nauki profesorja Krafft-Ebinga med študijem srečal tudi Ivan Robida (1871-1941). Medicino je sprva študiral na Dunaju, nato pa v Gradcu, kjer je leta 1897 promoviral. Po končanem študiju se je najprej dve leti izpopolnjeval v splošni medicini v Ljubljani, kot nevrolog-psihiater pa je nadaljeval študij v Gradcu, na Dunaju in podobnih zavodih na Nemškem, v Švici in Franciji. Nato je kot psihiater (in tudi grafolog⁷), torej kot sodni izvedenec in odločen protialkoholni borec ter zagovornik teorije degeneracije služboval v Ljubljani. (Studen, 2009, 137)

Ivan Robida je podobno kot drugi sodni izvedenci imel nalogo, da natančno preišče obtoženca ali obtoženko, ob dvomljivih ali zelo zapletenih primerih pa je imel na voljo daljši čas. Po temeljitem preučevanju je nato podal pismeno mnenje, v katerem je moral navesti vse, kar je za presojo pomembno, skratka vsak primer je moral podrobno osvetliti in znanstveno utemeljiti svoje mnenje. Dokazati je moral obstoj ali neobstoj duševne bolezni in kakšni momenti govorijo temu v prid. Izključiti je moral možnost simulacije, kar pa ni bila vselej lahka stvar. V nadaljevanju bom predstavil zanimiv primer iz njegove prakse, ki nazorno slika delovanje in tudi vlogo sodnega izvedenca kot tretje stranke v sodnem postopku.

MOŽ S PRETIRANO SPOLNO PREOČUTLJIVOSTJO

Doktor Robida je kmalu po končanem študiju in specializaciji začel z delom sodnega izvedenca - psihiatra. Leta 1900, ko je bil vodja deželne blaznice na Studencu, je v *Slovenskem pravniku* objavil mnenje o posestniku A. J. z naslovom *Degeneracija in alkoholna psihoza*. Iz ovadbe, ki jo je pri c. kr. pravdništvu v Ljubljani vložil posestnikov sin Gregor v spremstvu svojega strica Mateja, je razvidno, da naj bi A. J. na svoji domačiji v okolici Ljubljane povzročal »vsakoršne izgrede /.../, tako da se je bati za življenje njegove soproge Polone J., kateri preti, da jo ubije«. A začeto kazensko postopanje zoper A. J. se je moralo ustaviti, »ker so se sodni zdravniki izrazili, da trpi jetnik na bolezn, katero nazivljejo »hyperaesthesia sexualis«. A. J. je prišel tako neobsojen iz zavora, a prišlo je

7 Takratni psihiatri so namreč posebno pozornost namenjali tudi »nenavadnemu načinu pisanja« in so bili tudi izvedenci v grafologiji.

8 Psihiater baron Richard von Krafft-Ebing je hyperaesthesio sexualis označil takole: »Ena najpomembnejših anomalij spolnega življenja je abnormalna prevlada spolnih čustev in predstav z iz tega nujno izhajajočim zapadanjem v silovite, burne in pogoste vzgibe k seksualni zadovoljitvi.« (Krafft-Ebing, 1903, 56)

do »preklica obtoženca«, ker so »njegovi domači ljudje prosili in naznanili sodišču«, da A. J. zapravlja premoženje, kar je potrdilo tudi županstvo. A. J. je proti temu preklicu nastopil svojo pot. Najprej je ovadil svoje otroke, da nad njim poskušajo izvajati javno nasilje. Nato se je odpeljal na Dunaj in si preko tamkajšnjega odvetnika od »znanega sodnega psihiatra in profesorja na velikih šolah« pridobil »spričevalo o svojem duševnem zdravju«. Čeprav je pridobljeno spričevalo trdilo »vse drugo, kakor to, da je A. J. duševno zdrav, nastopil je na podlagi omenjenega mnenja njegov ljubljanski pravni zastopnik pot ugovora na najvišje sodišče, katero je potem odredilo, da naj blazniški zdravniki A. J-a. ponovno preiščejo«. (Robida, 1900, 310-311)

Ivan Robida je kot izvedenec najprej natančno preučil sodni akt, podatke o sorodnikih in izpovedi zapriseženih prič. Ugotovil je, da v preiskovančevi rodbini ni bilo posebnih bolezni in tudi »blaznost se baje doslej ni pojavljala v njej«. Njegov oče naj bi slovel kot čudak, v domači vasi so ga eni imeli za preroka in vedeža, drugi so o njem trdili, »da je bil malce prismojen«. Vsi pričevalci pa so se strinjali, da je bil »zmeren« pijanec. Ena priča je posebej izpovedala, »da je imel posebne čase (vsako leto na pomlad in meseca vinotoka), ko je posebno hudo popival, rad se prepiral in pretepal ter se kazal čez mero silovitega«. Sicer preiskovanec A. J. ni bil v svojem življenju nikoli resno bolan, v šolo ni hodil, vendar se je naučil za silo brati in pisati. S 23. leti se je oženil, v nesrečnem zakonu pa so od desetih rojenih otrok preživeli le štirje. Nesrečni A. J. je bil »spolsko od nekdanj zelo potreben človek, /ki je/ nadlegoval svojo soprogo v toliki meri, da ta nikdar ni mogla biti kos njegovim zahtevam. Celó danes, ko šteje A. J. 54, žena pa 57 let, še vedno po večkrat v jedni noči zahteva zakonskih dolžnosti. Kedar se pa napije, ni ga sploh mogoče zadovoljiti.« Zato ni bilo nič čudnega, da A. J. ni bil posebno zvest svoji ženi in da je slovel kot velik babjak, ki leta za vsakim krilom in neprestano išče ugodne prilike. »Kadar je pal pod pezo svojega silnega nagona, tedaj je tudi prišel v situacije, katere pač najbolj osvetljujejo njegovo stanje. Ko je pred 15. leti njegova sedaj 20letna hči ležala v postelji, pristopil je k njej, božal jo po celem životu, igral se z njenimi spolovili ter končno vzel svoj penis v roko. Prihajajoči ljudje so preprečili kako hujšo perverzitetó. In ni še dolgo tega, kar je isto svojo hčer vabil k sebi v posteljo. Kako težak mu je bil boj s svojim nagonom, kako cinično se je ta včasih pojavljal, razvidno je npr. iz tega, da je A. J. čestokrat nagovarjal svoje prijatelje in znance, naj mu prepuste svoje žene 'pro noce'.« (Robida, 1900, 311-312)

Druga značilnost moža s pretirano spolno slo pa je bila, da je bil nepopravljiv pijanec. Pil je vse, kar mu je prišlo pod roko, posebno pa žganje, »tega včasih 1 do 2 litra na dan«. Ker je bil že sicer razdražljiv, nagle jeze in prepirljiv, je v dnevih »težjih alkoholskih ekscesov« postal »naravnost surov, silovit in brutalen. Pričenjal je z najgršim zmerjanjem in povzpел se do nasilstev jako nevarnega kolorita«. Znašal se je nad ženo in otroci, ki so se skrivali pred njim, zato se je pogosto napotil v hlev in znašal svoj bes nad ubogo živino, ki jo je neusmiljeno mučil in pretepal. Rodbinsko življenje je postajalo iz dneva v dan neznosnejše, kmetiji pa je grozil skorajšnji propad. V alkoholni omami je A. J. svojo družino obkladal s popolnoma neutemeljenimi in naravnost izmišljenimi razžalitvami in vložil celo zahtevo za razvezo zakona. Svojo ženo je, denimo, dolžil, »da se druží spolno z lastnim sinom, sina poleg tega še, da se peča s sestro; za dokaz je navedel opazovanja

jako dvomljive prepričevalnosti; izlitke na tleh, češ, da so semenski madeži (Spermaflecke); iz tega, da je bila postelj njegove hčere utisnjena na obeh straneh, je sklepal, da je moralo ležati dvoje oseb v nji in da druga oseba ni mogel nikdo drug biti, kakor njen lastni brat.« Peklenski vsakdanjik družine so skratka ob pijanskih izgredih A. J. napolnjevali brezštevilni očitki o prešuštvu. Podle očitke o družinskih članih je nepopravljivi alkoholik trosil tudi po beznicah. Hči, ki naj bi ji kruto očital, da je dvakrat splavila, si je priskrbela celo zdravniško spričevalo o potrjeni virginiteti. A vse zaman in nazadnje je odšla od hiše. Nasilje nad ženo in sinovi pa so vse pogosteje spremljale grožnje, da jih umori. Iz trme in sovraštva do družine je končno začel razprodajati svoje posestvo. (Robida, 1900, 312-314)

Ker naj bi se bal zgoraj omenjenega preklica sodbe, pa se je A. J. nenadoma močno spremenil. Obnašal se je »mirno in pošteno, ni razgrajal, ne pijančeval, kratko malo: vedel se je kot pravičen, nedolžen, preganjan in težko žaljen oče in soprog«. Tri dni pred zdravniško preiskavo, ki jo je odredilo najvišje sodišče, se je celo oglasil pri izvedencu dr. Robidi in ga ponižno prosil, naj ga »proglasi za polnournega«, češ, da je »popolnoma nedolžen, njegov um neoslabljen, malo ali celo nič ne pije! Potem pa je pričel sam govoriti o svojih seksualnih domnevanjih, češ, da se mu je pač dozdevalo tako, da pa sedaj ne veruje več na svoje dolžitve: moral se je pač motiti, ko so vsi ostali drugega mnenja.« (Robida, 1900, 315)

Na preiskavi je Ivan Robida najprej pregledal telesno, nato pa duševno stanje A. J-a. Preiskovanec je bil telesno brez posebno izrazitih znamenj degeneracije. Pri preiskavi duševnega stanja se je vedel »mirno in moško«. Po mnenju dr. Robide naj bi se zavedal »velike važnosti preiskave«, saj mu sodna dvorana ni bila tuja. Na njegovem obrazu je razbiral resignacijo, a mimika ni bila apatična, temveč je prej izražala »temne skrbi, kaj se zgodi z njim, pa tudi lokavost, kako bo treba preprečiti vse te nakane«. Preiskovanec je govoril gladko, a enolično in je ostal povsem miren tudi, ko se je govorilo o rodbini. Njegovo mišljenje je bilo formalno brez napake, dobra sta bila tudi pomnjenje, spomin in tok misli. Izpraševanec se je skratka počutil popolnoma telesno in duševno zdravega in naj ne bi imel nikoli posebnih težav. Na vprašanje, kako da je prišlo na njegovem domu do takih preprirov, da so ga morali aretirati, pa je odgovoril, da so prepripi pač od nekdanj v vsaki družini, da ni on kriv, temveč žena in otroci, ki niso hoteli delati in ga kot glavo družine ubogati in spoštovati. Žena in otroci naj bi ga neprestano dražili, jezili in ga hoteli oškodovati, kjerkoli je bilo to mogoče. Prepričan je bil, da o tem najlepše pričajo prejšnje kot tudi zdajšnja sodna razprava.

A. J. je trdil, da naj bi se sam le branil, da nikomur ni nikdar grozil. O spolnih odnosih pa je menil, da so njegove potrebe povsem normalne. Od svoje žene naj bi vedno zahteval kar je njena dolžnost in nikoli več, kot zahtevajo drugi možje od svojih žena. Trditve, »da je pohajal za ženstvom«, je naravnost zanikal in jih označil za lažnive, izmišljene in obrekovalne. »Poprašan radi omenjenega prizora s petletno hčerko, meni, da se ničesar ne spominja; mogoče, da se je zgodilo, a ne veruje. Izpoved hčere, da jo je oče vabil k sebi na ležišče, imenuje nesramno podlost. Takisto taji, da bi kdaj mučil živali; vsa ta pričevanja, da so izmišljena, zlobna ali pa vsaj hudobno zavita.« Podobno se je branil tudi pred očitki, da je pijanec: »vino je pač včasih pil, pivo le malokdaj, žganja

skoraj nikoli. Seveda je bil že sem ter tja pijan, a le poredko, in to nikakor ni bilo tako hudo, kakor se slika. Saj pa vpijejo in razgrajajo in uganjajo vsekakoršne nerodnosti tudi drugi, kedar ga imajo malo preveč v glavi – to ni vendar nič čudnega. Silovit, besen ali celo agresiven pa ni bil nikoli.« A. J. je zanikal tudi govorice, da je zapravljivec. To, da je hotel otroke, ki naj bi mu povzročali samo skrbi in nesrečo, razdediniti, se mu je zdelo popolnoma normalno. In končno, kar se tiče poskusa ločitve zakona, je A. J. menil, da ga je do tega koraka kot zvestega moža »pritiralo nenravstveno življenje njegove žene /.../, vendar se je dal še jednič pregovoriti, da poskusi z njo, ter se je pobotal.« (Robida, 1900, 316-318)

O očitkih, s katerimi je obkladal doma svojce, A. J. še vedno ni dvomil ter se je skliceval na dokaze, ki naj bi jih bilo od dne do dne več. Spraševal se je tudi, »zakaj so bili takoj vsi v zadregi, kadar jim je očital njihovo nesramno življenje? Čemu se jim je bilo treba bati pred njim, če ne bi bila njegova opazovanja prava? V najboljšem slučaju vodili so ga na infamen način za nos ter se norčevali z njim – drugače si ne more stvari tolmačiti.« Ko pa ga je dr. Robida opozoril na zdravniško spričevalo o nedolžnosti njegove hčere, je zvito pripomnil: »O takih pisanjih ni dobro dvomov izrekati«. A. J. je na koncu precej neodločno, a »previdno in diplomatsko« odgovarjal še na vprašanja, ali so mu domači res stregli po življenju. (Robida, 1900, 318)

Ivan Robida je iz povedanega sklepal, da A. J. zavestno zna odvaliti kakršnokoli krivdo od sebe, da vedno dolži druge, da se slika kot užaljenega očeta, nesrečnega in prevaranega soproga, skratka, usmiljenja vrednega trpina. A navzlic »vsemu zatajevanju in vzglednemu miru prodre v istini na dan nastajajoče razburjenje, četudi prikrito in udušeno, a A. J. je umeje vsikdar pravočasno zatreti. Le iz odsevov v bežeči, komaj izraženi mimiki se da sklepati na prave notranje boje. Nikjer nikakega sledu prizanesljivosti in pozabljenja, nikjer nikake iskre kesanja!« (Robida, 1900, 318-319)

Sodni izvedenec je na podlagi preiskave podal mnenje. Ugotavlja, da je bilo v aktih, poizvedbah in opisu največ govora o spolnem življenju A. J. Slikajo ga kot »eminentno spolsko potrebnega človeka«, njegov spolni nagon pa da je »odločno bolešno ojačen, da je razvit preko normalnih meja. Spolni občutki imajo značaj in obliko nevzdržne sile, slepega nagona, kar svedoči vzlasti prizor z nedoraslo hčerko, dejstvo, katero bi se zdravo čutečemu don Juanu najhujše vrste gotovo studilo. Značilno in za prehod na perverzna tla njegove seksualne preobčutljivosti (Hyperaesthesie) dokaj sumljivo je tudi dejstvo (to priče posebej poudarjajo), da vzlasti tedaj muči A. J. svojo živino (to je posebno važno), kedar ne more zadostiti svojim potrebam (Sadismus).« (Robida, 1900, 319)

V skladu z omenjenimi pogledi na teorijo progresivne degeneracije okrog leta 1900 (prim.: Studen, 2009; Polajnar, 2007; Polajnar, 2008) je dr. Robida v pismenem mnenju poudaril, da so spolne anomalije A. J., sina »očeta, kateri je bil vsaj 'čudak'«, »izraz funkcionalne degeneracije v nasprotju z anatomske, t. j. javljajo se pri oni vrsti ljudi, v kojih ascendenci in descendenci se nahajajo blazniki, čudaki, samomorilci, zločinci itd. Znanost označuje to vrsto ljudi za 'manjvredne', za 'degenerirane'.« (Robida, 1900, 319) Bil je torej prepričan, da je spolno preobčutljivi, razdražljivi in do alkohola intolerantni A. J. degeneriranec. Preiskava naj bi pokazala, da pije pogosto in mnogo, da pa malo prenese in postane, kadar se napije, siten, prepirljiv, razdražen in nasilen, da v takem stanju

nezaslišano zmerja in zabavlja in postaja v svojih trditvah in dejanjih nesramen, surov in brutalen. Dr. Robida je poudaril, da gre v tem primeru za tipični kronični alkoholizem, ki vodi v moralni propad, v »etično depravacijo«⁹ alkoholika. Kronični alkoholizem je tudi v primeru A. J. botroval hudemu nasilju v družini. Izvedenec je menil, da je A. J. kot vzoren primer propadlega alkoholika bolnik, »ki je izgubil možnost, da sam o sebi odločuje, izgubil je svoje moralne pomisleke in ozire. Ohlapnejši nazori o poštenosti in časti, ravnodušnost v pravnostnih bojih, nečastna brezbriznost, življenje v sramoti in nizkotnosti, cinizem, zanemarjanje stanovskih dolžnosti, oslabela volja (ta oslabeledost se najjasneje kaže v tem, da se ne more več odreči svojemu demonu), vse to izvestno razširi to sliko propalosti in bede.« (Robida, 1900, 321) Iz preiskovančevega propada zaradi pijančevanja sta po mnenju dr. Robide zrasla tudi oba sprevržena spolna delikta: nadlegovanje hčere na eni in sosedov, češ, da naj mu prepustijo svoje žene za noč na drugi strani. V teh dveh primerih ni bila na delu samo degeneracija, ampak je govoril tudi alkohol. (Robida, 1900, 321)

Sodni izvedenec je končno podal še mnenje o preiskovančevih pogostih očitkih o »krvni sramoti«⁹ v rodbini, za katere se je tekom sodne preiskave izkazalo, da so popolnoma izmišljeni in neresnični. V te domneve in sumničenja je A. J. trdno in neovrgljivo verjel, zanj predstavljajo golo resnico, o njih niti za trenutek ne podvomi in je ogorčen zaradi domnevno pokvarjenega življenja svojih otrok in žene, od katere se želi ločiti. Takšna domnevanja, kombinacije in nazori A. J. pa, kot je menil izvedenec, dobivajo »značaj bolezni, in smatrati jih je za bolesterne blodnje (Wahnvorstellung)«, ki so, kot uči psihiatrija, posledica kroničnega alkoholizma, v primeru psihoze A. J. pa naj bi šlo »za osebno transformacijo navadne 'ljubosumnostne blodnje pijancev'«. Njegovo mišljenje naj bi bilo po obliki pravilno, po vsebini pa bolno, blazno. (Robida, 1900, 322)

Potem ko je Ivan Robida še enkrat utemeljil svoja dognanja pri preiskavi, je končno izrekel še diagnozo: »A. J. je degeneriranec, recimo anormalen od rojstva, človek, pri katerem se je na tej nesrečni podlagi razvila blaznost vsled preobitega zavživanja opojnih pijač; ta blaznost pojavlja se v prvi vrsti klinično kot etična depravacija bolnikovega značaja, v drugi pa kot ljubosumnostna blaznost. Podrediti je obe formi pod imenom alkoholske psihoze. /.../ A. J. je v tem pomenu v smislu zakona 'slaboumen' /.../, ne more biti zase odgovoren (zurechnungsfähig) in ne more niti svojih, niti stvari svojcev oskrbovati ali njih koristi zastopati.« (Robida, 1900, 324)

NALOGA PSIHIATRA IZVEDENCA JE DOGNATI RESNICO IN SAMO RESNICO

Ivan Robida je kot zagovornik »moderne psihiatrije«⁹ v svoji dolgoletni forenzični praksi včasih naletel »na precejšnjo nepoučenost v psiholoških stvareh«⁹ in neredko na popolno nerazumevanje psihopatoloških procesov. (Robida, 1921, 6) Kot odločen protialkoholni borec se je dobro zavedal, da se številna hudodelstva izvršijo pod vplivom opojne

9 Ivan Robida se je že konec 19. stoletja razpisal o alkoholni intoksikaciji, ki, če je dolgotrajna, vodi v kronični alkoholizem, ta pa ima v najtežjih primerih za posledico moralno degeneracijo in alkoholno izprevrženost (depravacijo) pijanca. (Robida, 1899, 9-10)

kapljice pozabe. Mnogim delinkventom so pod vplivom alkohola popustile zavore, kar je lahko privedlo do najtežjih nasilnih dejanj in ubojev. (Robida, 1921, 29) V sodni praksi ga je motilo zlasti skorajda samoumevno dejstvo, da se v primeru alkoholiziranosti storilca in njegove morebitne neprištevnosti navadno sodi kar brez izvedenca, saj se obtoženca pač smatra za propadlega pijanca. A po mnenju Robide je ravno pivca, ki je došel na stopnjo etične manjvrednosti in izprevrženosti, »treba imeti za bolnika, ki ni več odgovoren za svoja dejanja«. (Robida, 1921, 114; prim. tudi: Robida, 1926, 369)

Kot zaprisežen sodni izvedenec, ki mora vedno ravnati po svoji vesti, (Robida, 1927, 134) se je sicer dobro zavedal, da je za sodnika samo »znanstveni informator«, ki mu daje vsa potrebna pojasnila, ki mora ugotoviti bolezen ali abnormalno duševno stanje, (Robida, 1921, 72) sodi pa seveda sodnik, ki ni nujno vezan na izvedensko mnenje in ga lahko (tako kot državni tožilec ali obtoženčev zagovornik) izpodbija in mu ugovarja v podrobnostih ali v celoti. Robida je v imenu pravičnega izrekanja sodb izrazil željo, da bi imeli tudi sodniki, tožilci, zagovorniki in kriminalisti »nekoliko vpogleda v psihiatrijo, kakor tudi izvedencu ne škoduje nekoliko juridičnega znanja«. Menil je celo, da bi se morali nekateri sodniki in kriminalisti specializirati v psihiatriji in psihologiji. Njihovo na novo pridobljeno, poglobljeno in izpopolnjeno strokovno znanje pa naj bi pomenilo lep in velik napredek, ki naj bi ga takratni »moderne čas« tudi zahteval. (Robida, 1921, 178)

Robida je bil prepričan, da je »naloga psihiatra izvedenca, kot vsakega znanstvenika iskati in dognati resnico in samo resnico«. A hkrati je njegova »kulturna misija, kot zdravnika in poznavalca ne le jasnih in srečnih, ampak tudi bednih in v temi tavajočih človeških duš«, da utre pot humanemu in razsvetljenemu spoznanju, da »to si in tak si, kakor si porojen in kakor je bila tvoja vzgoja. Preko teh dejstev ne pride nihče; ta zakon velja za vse jednako: za idijota, kot za ženija, in za nas druge tudi vse«. (Robida, 1926, 371)

O psihiatru kot sodnih izvedencih so nepoučeni laiki dostikrat izrekli neprijazne sodbe. Laiki jim niso zaupali in jim niso verjeli. Dr. Robida je menil, da si laik poln neznanja in predsodkov »pod blaznostjo predstavlja nekaj neskončno čudnega, mističnega, ter si ne dâ dopovedati, da so elementi, v kolikor ne gre za destruktivne procese, iz katerih se gradi normalno kot bolno duševno življenje, eni ter isti; da je odločujoča njihova vspejdba, /po/vezava, izbor, v njihovih medsebojnih odnošajih kvantiteta in kvaliteta itd.« (Robida, 1926, 369)

Svoje ozkosrčne nazore o psihiatru so po raznih listih večkrat trosili tudi novinarji z namenom, da bi »zastrupljali nekritično čitateljstvo«, da bi jih smešili, jim delali krivico in jih skušali uničiti. Nazori, da psihiatri »rešujejo kot umobolne mnoge zločince« torej niso bili redki. Kljub temu, da so izvirali »iz polnega nepoznanja stvari«, so take »kleve-te« hitro našle svoje pristaše, ki so nato svoje zmotno prepričanje širili naprej. (Robida, 1927, 132-134.)

Lep primer takšnega zastrupljanja bralcev je npr. poročanje o skrivnostnih umorih nad Črnomljem, kjer je storilec, krvoločni volkodlak Mihitsch, na samotnih kmetijah oropal in zadavil pet starejših žensk, pred prijetjem pa je bestialno pokončal še »starega Hornarja« in zažgal njegovo zidanico. Po mnenju pisca članka slednji roparski umor, četudi ne prizna

drugih umorov, »zadostuje za vrh. Zaslužena je pošteno.« A ker so bili nekateri ubijalci s strani psihiatrov spoznani za umobolne, je pisec v nadaljevanju sarkastično ugotavljal, da tudi Mihitscha ne bo doletela edino pravična smrtna kazen. Preprosti mož se namreč zelo vara, saj ne pozna »modernih 'človekoljubnih' teorij ter visoke stopnje moderne psihiatrije. Predvsem naj si zapomnijo tisti, ki privoščijo Mihitschu nezasluženo smrt, tole: moderni juristi morajo biti humani, seveda s 'storilcem', ne z žrtvami, ki so že pod zemljo. Pravi moderni juristi bi morali pravzaprav jokati, ko zagledajo 'obtoženca' in nekako tiho simpatizirati z njim zlasti, ako je oropal in moril. /.../ Posebno pa se mora priznati, da se ne bi obsodilo kakšnega – 'duševno bolnega', makar pokolje bataljon zdravih ljudi. On je bolnik in ima kot takšen pravico do življenja in do klanja zdravih ljudi. Po zatrdilu najmodernejših učenjakov je vsak človek kolikortoliko abnormalen, morilec pa posebno, zato se ga mora poslati v – bolnico in blaznico in lepo z njim ravnati, da se povrne o prvi priliki zopet med ljube nadaljnje žrtve. Pravilno human človek ne bo obžaloval žrtev. Po teh principih se ima ravnati z Mihitschem. Najprej ga morajo preiskati juristični učenjaki in če bo količkaj pameten, ga dobe tudi medicinarski v roke.« In ti »še hujši učenjaki ga bodo z velikimi očali gledali in natančno izprašali: Najbolje bo opravil, če mu je kakšen praprastric malo telesno, še bolj pa duševno klecal. To klecanje mu bo neprecenljive vrednosti. Če pa bo tako nesrečen, da se ne bo našlo nič slabe, stare zlahte, naj kljub temu ne obupa /.../ Vsekakor naj bo vsestranskih simpatij siguren.« (Jutro, 17. 2. 1927)

Leto poprej so v Celju justificirali zahrbtnega morilca Josipa Hotka, o katerem je Robida podal ekspertno mnenje, da je bolehal na t. i. reaktivni psihozi in da bi ga zato ne smeli obesiti. Pisec članka v časopisu Slovenec je močno dvomil o Hotkovi blaznosti in trdil, da je bil Hotko ne samo simulant, temveč prebrisan zločinec brez trohice vesti. Hotko naj bi bil v domači vasi na najslabšem glasu, na njegovem domu naj bi se zbirali samo temni elementi, lenuhi in postopači. Po mnenju pisca naj bi umor zagrešil zaradi pomanjkanja prave verske vzgoje in verskega prepričanja. Hotko naj bi bil bogokleten brezverec, ne pa blaznež. V domači občini naj bi bil eden »največjih agresivnih elementov«, ki v boju proti Cerkvi in verujočim neustrašno uporabljajo vsa sredstva. Nekoč naj bi v neki pijani družbi, ko se je govorilo o veri in verskem prepričanju, celo grozil, »da pojde do vaškega znamenja in da izpraska tam iz glave Kristusa oči in to v znak zaničevanja vsega verskega življenja«. (Slovenec, 16. 4. 1926)

Na takšne in drugačne pripombe, da pravosodje brez konca in kraja nepravilno ravna s pravimi zločinci, se je seveda odzval tudi Ivan Robida. Pikro je okrcal zlonamernost piscev, obenem pa priznal, da tudi v delovanju pravosodja ni vse idealno in opozoril zlasti na »prenapolnjenost povsem nezadostnih zavodov za umobolne, kjer bi se morali blazni zločinci trajno internirati. Delo, da se ti nedostatki odpravijo, bilo bi nekaj drugega, kot pa v itak že reakcionarnih časih trositi svoje ozkosrčne nazore po listih /.../ in delati krivico.« (Robida, 1927, 133)

Ivan Robida je torej zaradi takšnih nazorov o psihiatrih kot sodnih izvedencih resignirano ugotavljal, da je še daleč čas, »ko padejo sedanji psevdoteični oznaki 'dobrega in slabega' in jih nadomeste jedino pravilni naravoslovni termini: 'zdrav in bolesten', pojmi, v katere bodo vložene res etične vrednosti, etične, ker so resnici ustrezajoče, in ker niso izšle iz ljudi, naše kvalitete, ampak iz človeka v najpopolnejšem pomenu besede.« (Ro-

bida, 1926, 371) A s kančkom optimizma je na koncu vendarle izrazil upanje, da bodo nekoč napočili novi, povsem drugačni časi, ki bodo etično odgovarjali načelu pravičnosti in resnici.

THE QUESTION OF CORRECT JUDGEMENT AND A JUST VERDICT: COURT EXPERT, PSYCHIATRIST AND GRAPHOLOGIST IVAN ROBIDA (1871–1941)

Andrej STUDEN

Institute of Contemporary History, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana, Slovenia

SUMMARY

Nowadays, court experts play an important role in investigating and explaining crimes and in assessing the personality of the defendant. From the late 18th century onwards, assessment of the defendant's sanity was a key factor in determining the severity of their sentence and in recognising mitigating circumstances. At this time, psychiatric information began to be clearly separated from the lay understanding of mental illness. Although psychiatrists were not as much called upon to explain crimes as they were to provide expert assessment of criminals, psychiatry nevertheless formed an important part of forensic medicine providing regulatory intervention into the legal relationship between the collective and the individual.

Psychiatry as a special branch of forensic medicine not only provided support to judges and police investigators in clarifying crimes but also represented the defendants' interests against the judiciary power when their mental illness granted them the right to have their penalty reduced. Some defendants also exploited this provision and faked mental illness. In addition to determining insanity, the task of psychiatrists as court experts was also to spot the pretenders.

At the end of the 19th century, the way in which psychiatrists and lawyers regarded people with deviant behaviour changed. Medical concepts of degeneration and neurasthenia (nerve weakness) related to the brain and the nervous system offered new points of reference for the assessment of sanity. In the years around 1900 and also in the 20th century, degenerated criminals, as well as alcoholics, presented a substantial challenge to psychiatrists and criminal investigators. Since they were considered ill, they could not be punished but neither could they be released to walk free. Therefore, they had to be detained in specialized institutions.

Criminal investigators, depending also on the opinion of experts, clearly needed to have certain knowledge of the manifestations of mental illnesses so as to quickly recognize potential chicanery. In diagnosing different mental illnesses and determining the characteristic physiognomy of a particular disease they could choose from a wide range of looks, gestures, actions and words. Since forensic psychiatry used a system of references in which any external bodily or physical expression could at the same time be recognized as a sign of disease and as a sign of faking that disease, the treatment of patients

was based on the already existing information regarding their character and peculiarities drawn from their biographical data and police investigations.

During the time of these prevailing notions on progressive degeneration, Dr. Ivan Robida was active as a third party – a court expert, psychiatrist (and also graphologist) for the Regional Court in Ljubljana. The present study will take a closer look at two selected cases of his function as a court expert from 1900 and 1926.

Key words: expert witness, psychiatrist, criminal personality assessment, Ivan Robida (1871–1941)

VIRI IN LITERATURA

Jutro, 17. 2. 1927, članek Skrivnostni umori nad Črnomljem, 3.
Slovenec, 16. 4. 1926, članek Ali je bil Hotko blazen, 4.

Bachhiesl, C. (2005): Zur Konstruktion der kriminellen Persönlichkeit. Die Kriminalbiologie an der Karl-Franzens-Universität Graz, Rechtsgeschichtliche Studien 12, Hamburg : Verlag Dr. Kovač.

Becker, P. (2002): Verderbnis und Entartung. Eine Geschichte der Kriminologie des 19. Jahrhunderts als Diskurs und Praxis, Göttingen : Wandenhoek & Ruprecht.

Becker, P. (2005): Dem Täter auf der Spur. Eine Geschichte der Kriminalistik, Darmstadt : Primus Verlag.

Čeč, D. (2007): Nasilne detomorilke ali neprištevne žrtve? Spreminjanje podobe detomora v 18. in začetku 19. stoletja. V: Acta Histriae, 15, 2007, št. 2, 415-440.

Fischer-Homberger, E. (1988): Medizin vor Gericht. Zur Sozialgeschichte der Gerichtsmedizin, Darmstadt : Luchterhand Literaturverlag.

Groß, H. (1893): Handbuch für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen u. s. w., Graz : Verlag von Leuschner & Lubensky.

Krafft-Ebing, R. von (1882): Grundzüge der Criminal-Psychologie auf Grundlage der deutschen und österreichischen Gesetzgebung : für Juristen. 2. Auflage, Stuttgart : Verlag von Ferdinand Enke.

Krafft-Ebing, R. von (1903): Psychopathia sexualis mit besonderer Berücksichtigung der conträren Sexualempfindung, 12. Auflage, Stuttgart : Verlag von Ferdinand Enke.

Nerat B. / Pivec G., (2010): Forenzična bolnišnica skozi zgodovino kazenskega prava in forenzične psihiatrije. V: Zdravniški vestnik, zv. 79, št. 10, 2010 : oktober, 748-754.

Polajnar, J. (2007): Narod bo obstal, samo če bo zdrav. Evgenika in njeni pogledi na slovenski narod in njegove možnosti za obstoj v času med obema vojnama. V: Problemi demokracije na Slovenskem v letih 1918-1941, Zbornik prispevkov na simpoziju 7. in 8. decembra 2006, Ljubljana : SAZU.

Polajnar, J. (2008): Vpliv alkohola na degeneracijo naroda med obema svetovnima vojnoma. V: Zgodovina za vse, leto XV, 2008, št. 2, 109-119.

- Robida, I. (1899):** Alkohol und Irresein. Sonderabdruck aus der Laibacher Zeitung, Ljubljana.
- Robida, I. (1900):** Degeneracija in alkoholska psihoza. V: Slovenski pravnik, 1900, 310-324.
- Robida, I. (1921):** Psihične motnje na alkoholski podlagi s posebnim ozirom na forum : za medicince in juriste, Celje : Zvezna tiskarna.
- Robida, I. (1926):** Justificirani Josip Hotko. Sodno-zdravniški ugotovitek in presoja: epikritične glose. V: Liječnički vjesnik, leto 48, št. 7, julij 1926, Zagreb, 357-372.
- Robida, I. (1927):** Psihijatri kot sodni izvedenci. V: Zdravje: priloga Prerodu, 1927, leto 3, 132-134.
- Studen, A. (2009):** Pijane zverine. O moralni in patološki zgodovini alkoholizma na Slovenskem v dobi meščanstva, Zgodovini.ce 9, Celje : Zgodovinsko društvo.